

Pochod pro život v Záhřebu jako příklad postsekulárního konfliktu?^{1, 2}

Ludmila Böhmová

Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií

March for Life as Specific Example of a Postsecular Conflict?

Abstract: The conflict between the pro-life and pro-choice movements over the question of the right to abortion can be assigned to the category of a (global) cultural war. Croatia is a region where significant desecularisation tendencies can be observed, and where there has been a return of religion into the public space. It is a region in which the Roman Catholic Church and the conservative movement intervene in the debates on the right to abortion and tend to shape the public discourse on this issue. The article responds to the debate about the existence of culture wars in the Croatian context. To establish the Croatian context of this situation, the text uses the concept of a 'postsecular conflict' as defined by Kristina Stoeckl, who uses this term instead of the term 'culture war'. The research is based on a content analysis of newspaper articles published in five different periodicals between 2016 and 2020 that all explicitly mention the March for Life in Zagreb. This is not the case of a Western concept being mechanically applied in a different non-Western context. The article transposes the concept of a postsecular conflict to the context of a country in which there is one dominant religious actor that intervenes in society. In the case of Croatia and other countries like this, the conflict between the pro-life and pro-choice movements plays out not only on the conservative-liberal line but also the religious-secular one.

Keywords: postsecular conflict, culture wars, pro-life movement, pro-choice movement, March for Life in Zagreb

Böhmová, Ludmila. 2022. Pochod pro život v Záhřebu jako příklad postsekulárního konfliktu. *Gender a výzkum / Gender and Research* 23 (1): 99–122, <https://doi.org/org/10.13060/gav.2022.007>.

¹ Na vznik této publikace byla FHS UK poskytnuta Institucionální podpora na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (MŠMT–2020).

² Děkuji Jakubu Ortovi za konzultace.

Pochod pro život v Záhřebu se poprvé konal v roce 2016. Od té doby každý rok přibývá množství účastníků. Každoročně také pochod vzbuzoval reakce v opačném názorovém táboře, v hnutí pro-choice³, které systematicky narušovalo jeho průběh.

Diskuse o právu na potrat je nedílnou součástí moderních kulturních válek, které známe převážně z amerického kontextu. Od 90. let můžeme sledovat expanzi kulturních válek i do evropského prostoru. V mediálním diskursu v Chorvatsku se pojem kulturních válek poprvé objevil v roce 2013 v souvislosti s diskusemi o zavedení sexuální výchovy ve školách a zrovnoprávnění manželství pro všechny. Jadranka Anić zdůrazňuje, že termín kulturních válek do Chorvatska (jako i do dalších zemí Evropy) přišel ze Severní Ameriky, dále upozorňuje na jeho nekritické používání bez hlubší vědecké analýzy a diskuse tohoto konceptu v chorvatském kontextu (Anić 2015: 9–10). Tento článek reaguje na absenci vědecké debaty o kulturních válkách v chorvatském kontextu a pomocí operacionalizované definice postsekulárního konfliktu hledá odpověď na otázku, zda lze termín v tomto případě používat, či dokonce rozvíjet, nebo jde pouze o aplikaci západního konceptu do chorvatského kontextu bez hlubší kritické reflexe a bez akcentování regionálních specifik.

Jako analytický nástroj pro rekontextualizaci a zodpovězení výzkumných otázek využívám definici postsekulárního konfliktu od Kristiny Stoeckl. Jedná se o neutrální kategorii, kterou Stoeckl využívá místo konceptu kulturních válek od Jamese D. Huntera a postsekulárního konsensu, který vnáší do debaty o moderní společnosti Jürgen Habermas (2008) v rámci teorie postsekularismu. Tyto kategorie vnímá Stoeckl jako proti sobě stojící koncepty, protipóly (optimistická verze – postsekulární konsensus versus pesimistická verze – kulturní války (Stoeckl 2020: 10)), tím ale opomíjí rozdílný kontext využívání jednotlivých termínů. Termín kulturních válek je tradičně využíván jako kriticky analytická kategorie popisující konkrétní kontext politicko-kulturní polarizace v Americe (Fiorina, Abrams, Pope 2011) na rozdíl od postsekulárního konsensu, který je kategorií normativní (Braidotti 2008).

Stoeckl definuje základní rysy postsekulárního konfliktu. Účelem této operacionalizované definice je zaměřit se detailněji na podmínky, ve kterých daný konflikt vzniká (Stoeckl 2020). Koncept postsekulárního konfliktu se plně váže na pluralistickou moderní společnost (ibidem), ze které vychází i Habermasovo pojetí postsekulární společnosti. Stoeckl, Massimo Rosati a Robert Holton Habermasovu definici postsekulární společnosti doplňují: „náboženství zůstává kolektivně smysluplným, aniž by bylo proti sekularitě, protože společnost sama je pluralistická a křesťanství ztratilo svůj

³ V článku je využito anglické označení pro-life (hnutí pro život) a pro-choice (hnutí za volbu) z důvodu zkoumání kulturních válek v globálním kontextu, ale i z lingvistického důvodu. V českém jazyce neexistuje překlad, používaný český ekvivalent, který by neodkazoval k existující iniciativě Hnutí pro život a který by nebyl již více názorově zabarven či neodkazoval k protistraně (hnutí pro/proti potratu).

monopol na západní představitost“ (Stoeckl, Rosati, Holton 2012 cit. dle Hodkinson, Horstkotte 2020: 319, překlad vlastní).

O chorvatské společnosti nelze říci, že se jedná o religiózně pluralistickou společnost. V kontextu Balkánu se namísto postsekularismu často mluví o desekularizaci. José Casanova (2015: 325), který se dlouhodobě zabývá sociologií náboženství a (post)sekularismem, souhlasí s tezí Massima Rosatiho (2015), že postsekularismus nemůže být zaměňován s konceptem desekularizace Petera Bergera. Ten tvrdí, že sekularismus byl nahrazen opačným trendem desekularizace. Dle Casanovy ale post nelze vnímat jako novou etapu, která nastala po sekularismu a plně jej nahradila (Casanova 2015: 325).

Chorvatsko je ale region, kde mnozí autoři využívají Bergerův koncept. Ukazují, že desekularizační tendence nahradily nucený sekularismus v době Jugoslávie, kdy bylo náboženství vytlačeno do soukromé sféry (Blagojevic 2008; Drezgic 2010; Marinović-Bobinac, Marinović-Jerolimov 2006), Vjekoslav Perica (2006) dokonce v případě Chorvatska mluví o katolicismu jako o státním náboženství, ustanoveném během konstituce chorvatského národa v průběhu jugoslávských válek. V kontextu zemí, kde dominuje jeden náboženský aktér a kde je znatelný trend desekularizace společnosti, jako je tomu v případě Chorvatska, tedy nelze aplikovat Habermasův koncept postsekulárního konsensu, který je zasazen do západní Evropy.

V bývalých socialistických zemích vidíme znatelný návrat náboženství do veřejného prostoru a aktivní intervenování náboženských aktérů do společenské debaty (Buden 2013). Náboženství a různé křesťanské církve či jednotliví aktéři hráli (a stále hrají) významnou roli v kulturních válkách v Americe. V mnohých státech USA rozdmýčávaly konflikty či financovaly jednotlivé kampaně proti právu na potrat, dnes lze vysledovat jejich intervence v podobě financování konzervativního hnutí i v postsocialistických zemích v Evropě (Kuhar, Paternotte 2017).

V Chorvatsku je křesťanství, konkrétně Chorvatská katolická církev, pro konflikt pro-life/pro-choice hnutí zásadní. Na rozdíl od amerického modelu, kde jsou křesťanské církve více rozštěpené, je katolická církev v Chorvatsku dominantním aktérem, který přehluší hlasy zástupců z jiných církví. Stoeckl (2020: 8) zmiňuje náboženskou diverzitu jako jeden ze zásadních charakteristik moderních společností, v Chorvatsku ale od rozpadu Jugoslávie náboženská diverzita ubývá. Katolická církev je přítomná v mnohých sférách společnosti, zasahuje do veřejného diskursu v otázce práv žen, definice manželství, v otázce práva na potrat či sexuálního vzdělávání (Kuhar 2014).

Postsekulární konflikt spočívá v konfliktu dvou stran, které se různým způsobem staví ke společenské změně. Jedním je konzervativní proud, který vidí ve starém pořádku jistoty ohrožené novými společenskými změnami, druhým je proud progresivní, který naopak staré pořádky odmítá a společenskou změnu přijímá s povděkem (Stoeckl 2020: 8–10).

Konflikt vznikající kolem práva na potrat lze tedy zařadit pod konflikty postsekulární. V chorvatském kontextu je téma potratu zajímavé díky jeho konfliktnosti, viditelné právě na zkoumaném Pochodu pro život. Téma potratu se viditelněji objevilo již v době jugoslávské války, od 90. let dochází k jeho repolitizaci. Na změnách v diskusi kolem práva na potrat lze sledovat proměnu chorvatské společnosti, při které dochází ke změně pozice náboženství v rámci ní, utužení pozice katolické církve a k celkovému zpochybnění dědictví sekulární Jugoslávie. V posledním desetiletí se téma potratu ve větší síle vrací do veřejného diskursu a stává se stále viditelnějším a výbušnějším. Jedním z nástrojů pro zviditelnění tématu je i zkoumaný Pochod pro život. V tomto konkrétním případě proti sobě stojí pro-life a pro-choice hnutí, zastávající opačný postoj k právu na potrat. Díky jejich pravidelným přímým střetům v ulicích lze jasně ohraničit a určit jednotlivé strany konfliktu a pomocí definice postsekulárního konfliktu lze zkoumat konkrétní podmínky, ve kterých vzniká.

Pro rozbor konfliktu mezi pro-life a pro-choice hnutím v Chorvatsku využívám konkrétně čtyři dimenze postsekulárního konfliktu dle Stoeckl (2020: 11–14):

- Konflikt vzniká kolem ustanovení explicitních a implicitních norem, vyvstane tedy ve chvíli, kdy se implicitní normy ukotvují v zákonech.
- Řešení postsekulárních konfliktů není jasné, jedním z politických nástrojů, který je znám pro nemožnost nalézt konsensuální řešení, je zavedení výjimek na základě náboženské příslušnosti.
- Nejedná se o konflikt v rámci státních hranic, ale o konflikt transnacionální, napojení na transnacionální síť lokální konflikt umocňuje.
- V neposlední řadě se tento konflikt rozvíjí na konzervativně-liberální linii, ne na nábožensko-sekulární.

Tyto čtyři dimenze aplikuji na chorvatský kontext, v případě mého výzkumu konkrétně na konflikt v rámci Pochodu pro život v Záhřebu. Pomocí tohoto nástroje zodpovím vytyčené otázky: Lze koncept postsekulárního konfliktu aplikovat na chorvatský kontext, přestože pozice náboženství ve společnosti se od západních postsekulárních společností liší? Lze chorvatská hnutí pro a proti právu na potrat interpretovat v rámci debaty o postsekulárním konfliktu, tedy v rámci debaty o kulturních válkách? Nejedná se pouze o termín převzatý ze západu? V čem se konflikt pro-life/pro-choice hnutí v chorvatském prostředí vymyká definici postsekulárního konfliktu dle Stoeckl a proč?

V článku vycházím z kvalitativní obsahové analýzy novinových článků, které vyšly v pěti tištěných periodikách v Chorvatsku od roku 2016, kdy se konal první Pochod pro život, do roku 2020. Články jsou vybrány na základě klíčového slova „Pochod pro život v Záhřebu“. Pomocí obsahové analýzy vybraných článků, kde jsem obsah kate-

gorizovala na základě čtyř dimenzí vymezených Stoeckl, zjišťují, zda jsou jednotlivé dimenze definice v chorvatském kontextu naplněny, či nikoliv.

Konflikt mezi progresivní a konzervativní částí společnosti je v celé Evropě stále citelnější, téma potratu je pouhým příkladem jejich třetího pole. Pojem kulturní války, jak jej chápeme dnes, již není limitován hranicemi Severní Ameriky. Víme, že profesionální organizace Agenda Europe, advokační síť, která se systematicky snaží omezovat ženská práva a práva LGBTQ+ komunity, sdružuje mnohé pro-life organizace po celé Evropě. V Chorvatsku patří organizace Ve jménu rodiny ke klíčovým členům Agendy Europe (Datta 2018: 25).

Jestliže zkoumaný konflikt splňuje čtyři nadefinované vlastnosti postsekulárního konfliktu dle Stoeckl, lze koncept postsekulárního konfliktu a kulturních válek aplikovat i na jiný kontext než na kontext západních postsekulárních společností a vnímat jej globálněji. A to i v kontextu zemí, kde není výrazně viditelná náboženská diverzita, kde dominuje jedna církev (zde církev katolická), která je nejen náboženským aktérem, ale i vlivným aktérem politickým či sociálním. Aplikace postsekulárního konfliktu podle Stoeckl rozkrývá konkrétní vlastnosti konfliktu mezi pro-life/pro-choice hnutí a přibližuje podmínky, ve kterých konflikt v chorvatském kontextu vzniká. Článek doplňuje debatu o existenci kulturních válek v Chorvatsku a také nedostatečnou kritickou analýzu aplikace tohoto konceptu v prostoru Balkánu.

Kulturní války v Evropě

Šedesátá léta se stala obdobím liberalizace části americké společnosti, ve kterém se dařilo studentským hnutím. Objevila se takzvaná Nová levice, která hrála významnou roli v protestech různého druhu, zahrnující protiválečné hnutí, black power, feministické či LGBT hnutí (Hartman 2015: 10). V rámci kulturních válek v americkém kontextu proti sobě stojí představitelé tradičních hodnot a zastánci změny a individuální svobody jednotlivce (Stoeckl 2020: 10). James D. Hunter et al. (2006: 14–15), který pojem kulturních válek v 90. letech znovu vrátil do veřejného diskursu převážně v americkém kontextu, přišel s tím, že americká společnost v rámci kulturních válek již není rozdělena na základě kulturní či náboženské identity, ale na základě proti sobě stojících světonázorů – tradicionalistická nebo ortodoxní a progresivistická morální vize společnosti. Tato morální dichotomie, která se postupem času překlápěla i do kulturní či politické, byla důležitým rysem konfliktu kolem otázky potratů, které americkou společnost viditelně rozdělovaly (Butler 2006: 9–10). Potrat proti sobě postavil pro-life hnutí vycházející z konzervativních pozic a feministické pro-choice hnutí, které vidělo právo na potrat a reprodukční práva jako podstatnou součást boje za rovnost mezi pohlavími (Staggenborg 1991). Zastánci pro-life hnutí vnímají ukončení těhotenství jako vraždu, jako násilné ukončení lidského ži-

vota, který vzniká početím. Na druhé straně stojí zastánci pro-choice, kteří potrat vidí jako otázku volby ženy, která rozhoduje o vlastním těle a kontrole plodnosti. Hlavním diskutovaným tématem dnes je legální úprava práva na potrat. Legalizace práva na potrat způsobila v USA změnu v dynamice konfliktu pro-life/pro-choice hnutí a jejich podobu. Pro-life hnutí, dříve hnané převážně katolickou církví a pro-life organizacemi, začalo mobilizovat i spojence, kteří by lobbovali za pro-life agendu i ve vládě. Vztah proti sobě stojících hnutí se také změnil, často se pro-choice hnutí dostalo do defenzivní pozice a reagovalo jen na akce či taktiky hlasitějšího pro-life hnutí (Rohlinger, Sessions 2013: 2).

V Evropě kulturní války vyvstávají nejzřetelněji kolem diskusí ohledně role křesťanství, později islámu, v diskusí o evropské kultuře a multikulturalismu či o národním cítění. Za hlavní sféry kulturních válek v Evropě označuje Furedi (2017: 9) národní suverenitu, lidovou suverenitu, tradice či otázku interpretace minulosti. Kulturní války se dostaly do veřejných debat a začaly zasahovat do veřejného diskursu ve východní a střední Evropě v průběhu 90. let. Jak píše Trencsényi (2014: 138–139), kulturní války jsou bojem o interpretaci minulosti a budoucnosti dané kultury či komunity, jehož cílem je vybudovat ideologickou hegemonii. Ve východní Evropě jde hlavně o definici toho, co je vnímáno jako politické, a o ideologický spor o národní minulost. Společným rysem pro východní Evropu je v mnohých případech právě změna pozice církve ve společnosti. Církev se po rozpadu východního bloku vrátila do veřejného prostoru ještě s větší silou než v minulosti a svoji moc upevnila v mnohých sférách společnosti (Buden 2013). Jedním z projevů je častější používání náboženských symbolů a odkazů ve veřejném prostoru, účast na státních ceremoniálech, větší podpora církevních institucí a zapojování církevních představitelů do politických či sociálních debat. Hlavními tématy pro církve v evropském kontextu jsou právo na potrat či definice manželství jako sňatku muže a ženy (Trencsényi 2014: 151). Návrat náboženství do veřejné sféry či upevnění moci náboženských institucí není jediným nástrojem pro bujení kulturních válek v kontextu východní a střední Evropy. Dalším nástrojem pro kulturní války se stala rozvinutá občanská společnost, která byla schopná občany mobilizovat do jednotlivých konfliktů vznikajících kolem témat kulturních válek (Trencsényi 2014: 138–139). Dmitry Uzlaner (2020: 140–141), věnující se globálním kulturním válkám, vnímá riziko pro evropský postsekulární prostor, který je ohrožen aktéry kulturních válek globálního typu. Války se podle autora staly globálními nejen tím, že se rozšiřují do dalších částí světa, ale i díky globálním mezinárodním institucím či právě mizením možnosti v konfliktu nalézt kýžený konsensus. Další autorkou, která se věnuje kulturním válkám na území střední a východní Evropy včetně Chorvatska, je Zora Hesová (2021: 142), která viditelnější polarizaci chorvatské společnosti okolo témat veřejné morálky či kolektivní paměti datuje do období po vstupu Chorvatska do Evropské unie.

Nárůst vlivu konzervativismu v Chorvatsku, historický exkurs

Konzervativní hnutí, tak jak ho známe dnes z chorvatského kontextu, je složeno z vícero konzervativních skupin. Lze je definovat jako organizace, které se zasazují za ochranu tradičních a katolických hodnot, mobilizují občany ve společnosti či v politice. Řadí se do něj pro-life skupiny, které otevřeně vystupují proti potratům a vytvářejí opozici pro hnutí pro-choice (Čepo 2017: 19).

V době socialistické Jugoslávie byl v roce 1978 legalizován potrat na celém území (Håkansson, Ouis, Ragnar 2021: 167). V 90. letech se téma potratu znovu ve větší síle dostalo do veřejné rozpravy nejen díky sílící moci katolické církve, ale i díky pro-natalistické politice Franja Tudjmana a retradicionalizaci společnosti spojené s válkou v Jugoslávii. V této době se katolická církev, ale i vláda pokusily několikrát právo na potrat omezit (Shiffman, Skrabalo, Subotic 2002). Konzervativní hnutí se dlouhodobě aktivně snaží zpochybnit ústavní právo na potrat. V roce 2017 byla stížnost na protiústavní legislativu ohledně práva na potrat Ústavním soudem Chorvatské republiky zamítnuta (Petričušić, Čehulić, Čepo 2017: 72).

Konzervativní hnutí v chorvatském kontextu má prokazatelnou spojitost s procesem retradicionalizace společnosti, konkrétně i s obdobím vlády strany HDZ (Chorvatská demokratická unie) pod vedením Tudjmana, která se držela u moci od začátku války až do roku 2000, kladla silný důraz na náboženství a viditelně se přikláněla k pravici. Svoji pozici ve společnosti posílilo konzervativní hnutí na základě opozice vůči snahám o liberalizaci společnosti podpořenou převzetím moci stranou SPD (sociální demokraté, reformovaní komunisté) (Hesová 2021: 144).

Další legislativní změnou ovlivňující téma práva na potrat v Chorvatsku bylo ukotvení výhrady svědomí v zákoně o medicíně z roku 2003 (s úpravami v roce 2008). Tato formule ochraňuje svědomí lékařů (gynekologů). Výhrada se opírá o morálku či etický kodex na základě náboženského přesvědčení a vznikla na základě lidskoprávní agendy uchránit „svobodu myšlení, svědomí a náboženského přesvědčení“ (Čizmić 2016: 753–758). Toto právo ale zároveň ztěžuje mnohým ženám přístup k potratu nejen přímým omezením, ale i podpořením stigma, které ženy podstupující potrat cítí (Håkansson et al. 2021).

Nejdůležitějšími vlivy expanze konzervativního hnutí nadefinované Dariem Čepem, se staly snahy o vstup do Evropské unie a výměna politických sil u moci, kdy se po roce 2000 k moci dostaly strany patřící do středolevého křídla (Čepo 2017: 17–18). Hlavními tématy neokonzervativního hnutí v Chorvatsku jsou dlouhodobě sexuální výchova ve školách, definice manželství jako sňatku muže a ženy a boj proti potratům (Petričušić, Čehulić, Čepo 2017: 69). Konzervativní hnutí, jehož je pro-life hnutí součástí, se poprvé viditelněji zmobilizovalo v roce 2006 pod hlavičkou organizace Hlas rodičů za děti (Glas rodičů za djecu – GROZD), která otevřeně vystoupila proti sexuální výchově na školách (ibidem: 67). Mnohá literatura vyzdvihuje jako zásadní

událost pro nárůst vlivu konzervativního hnutí v Chorvatsku a počátek takzvané anti-gender kampaně referendum o rodině, iniciované konzervativní občanskou organizací U ime obitelji (Ve jménu rodiny), které proběhlo v roce 2013. V referendu se hlasovalo o zachování heteronormativní definice manželství v ústavě Chorvatské republiky. Realizace referenda o ústavní změně zákona byla možná také pomocí významné legislativní změny týkající se referenda, která vytvořila politickou příležitost pro náboženské konzervativní hnutí. Toto referendum pomohlo ustálit a zesílit již existující konzervativní hnutí (ibidem: 79). Jejich snahy byly úspěšné a manželství zůstalo čistě heteronormativní (Vučković, Dobrotić, Sunčica 2020: 1523–1524). Po této události pokračovala polarizace obyvatel na dvě skupiny: liberální a konzervativně-nacionální (Petričušić, Čehulić, Čepo 2017: 62). Jako se v mnohých státech střední a východní Evropy stala ratifikace Istanbulské úmluvy zásadním tématem konzervativního hnutí, po referendu o rodině tedy následovala masivní kampaň proti ratifikaci Istanbulské úmluvy (Vučković, Dobrotić, Sunčica 2020: 1524).

Příběh Pochodu pro život

Ještě v průběhu debat, které předcházely ratifikaci Istanbulské úmluvy, byl v roce 2016 organizován první Pochod pro život v Záhřebu koalicí konzervativních nábožensko-politických skupin (SKAC, U ime obitelji, Molitvena zajednica Srce Isusovo, Neokatekumenski put, Božja pobjeda, Vigilare (Čurić, 2016a: 5)) pod názvem „Za život, rodinu a Chorvatsko“ (Za život, obitelj i Hrvatsku) (Hod za život 2021). Pochod pro život má za cíl hlavně upozornit na téma ochrany života od počátku až po přirozenou smrt, dále na svých stránkách uvádí, že právo na život je základní lidské právo: „*Právo na život je základním lidským právem a podmínkou každého dalšího lidského a občanského práva. Pochodem pro život se zasazujeme o sociální, právní a každou další ochranu lidského života od početí po přirozenou smrt.*“ (Hod za život – o nama 2021, překlad vlastní) Iniciativa Pochod pro život ze Záhřebu kopíruje strategii protestu známou z mnohých zemí, od USA, kde se konal první pochod v roce 1976, až po Českou republiku. Od roku 2017 se pochod pro život rozšířil i do dalších měst v Chorvatsku.

V Chorvatsku byl tento pochod každý rok blokován pro-choice aktivistkami a aktivisty. V roce 2016 byl protest proti Pochodu pro život organizován iniciativou „Obrani pravo na izbor“ (Obrana práva na volbu), která se snaží téma práva na potrat zviditelnovat (Ženska mreža Hrvatska 2016). V roce 2017 se organizace protestu chopila nově vzniklá iniciativa Platforma za reproduktivna prava (Platforma za reprodukční práva), která byla založena za tímto účelem (Libela 2017) a je přímo propojená se sítí sdružující mnohé feministické skupiny a iniciativy v Chorvatsku – Ženska mreža Hrvatske (Ženská chorvatská síť) (Ženska mreža Hrvatske 2017). V roce 2018 byl pochod v Záhřebu také blokován, ale není známo jméno iniciativy ani její jasnější identita. Posledním zkoumaným protestem byla blokáda pochodu v roce 2019 iniciovaná již zmíněnou

Platformou za reprodukční práva. Akce byla součástí série protestů „Crveni otpor“ (Červený odpor) proti Pochodu pro život, kdy iniciátorky vyzvaly příznivce k vyjádření nesouhlasu s pochodem a tím, co pochod představuje (Libela 2019).

Od roku 2016 do roku 2019 se táboru bojujícímu za práva žen na potrat podařilo pochod zablokovat a na nějaký čas narušit jeho průběh. Vždy musela zasáhnout policie. Tím si také pro-choice hnutí zajistilo pozornost médií a prostor pro vyjádření svých stanovisek. Často se v médiích mluví o protestujících jako o protivnicích, demonstrujících či aktivistkách, ve dvou případech se objevují jména organizujících iniciativ, v roce 2016 „Ochrana práva volby“ a v roce 2019 byla neformální organizující iniciativa novinami označena jako „Červený odpor za právo na potrat“.

V roce 2019 se v analyzovaných médiích objevila zmínka o další protestní akci. Na zdi lemující trasu pochodu pro-choice aktivisté nalepili malé „nekrology“ připomínající ženy, které díky existujícím bariérám v přístupu na potrat přišly o život: *„Věčná památka a vzpomínka na ženy zesnulé kvůli lékařské výhradě svědomí a potratu v nejistých podmínkách. Nikdo za ně nechodí.“* (Podgornik, Kovačević 2019: 3, překlad vlastní), či nalili červenou barvu do fontán.

Výzkumný design

Pro analýzu dokumentů – novinových článků jsem na základě rozsahu datového souboru a na základě zaměření výzkumu na analýzu rysů konfliktu pro-life/pro-choice hnutí v chorvatském kontextu zvolila kvalitativní obsahovou analýzu. V ní vycházím ze čtyř dimenzí postsekulárních konfliktů od Kristiny Stoeckl, na jejichž základě jsem obsah a dominantní témata článků kategorizovala, rekontextualizovala definici do chorvatského kontextu a následně analyzovala jednotlivé dimenze. Zajímalo mě, zda jsou v případě Pochodu pro život v Záhřebu naplněny, či nikoliv, v jakých podmínkách konflikt vzniká a co jejich aplikace do chorvatského kontextu přináší nového i pro samotnou definici Kristiny Stoeckl.

Kvalitativní obsahová analýza se od té kvantitativní liší především velikostí datového souboru a také postupem analýzy, která je založená na pozorné četbě zvolených textů, a technikou kódování, kde jsou kódy vytvářeny převážně induktivně (Kupka et al. 2019: 22). Hájek doplňuje Berelsonovu (1952: 18) definici obsahové analýzy: „obsahová analýza by měla být objektivní, systematická a vztahovat se k obsahu komunikace nezávisle na její formě“ (Hájek 2014: 57). Mayring (2010) popisuje kvalitativní obsahovou analýzu jako metodu založenou na vyhledávání témat v analyzovaných dokumentech, která zvyšuje citlivost jak k primárnímu, tak k podpovrchovému obsahu sdělení a jeho kontextu (Drisko, Maschi 2015: 85).

Při analýze jsem postupovala systematicky od roku 2016, kdy se konal první Pochod pro život v Záhřebu, do roku 2020. Ze získaného datového souboru, 120 článků vyge-

nerovaných databází Presscut d.o.o., jsem účelově vybrala 38 článků, pouze ty, které explicitně zmiňují Pochod pro život v Záhřebu. Vyselektovala jsem pět tištěných periodik tak, aby měly odlišné ideologické zaměření. Účelem tohoto výběru bylo zajištění určité plurality ve sdělení objevujících se v chorvatských tištěných médiích. Periodika jsem vybírala na základě údajů od EuroTopics-European Press Roundup o tématech v evropské společnosti a jejich umístění na ideologickém spektru (2015). Na hranicích spektra stojí periodikum *Novosti*, které lze označit jako kritické médium patřící do levého politického spektra, naproti tomu stojí *Glas Koncila*, oficiální chorvatský římsko-katolický náboženský týdeník založený Arcibiskupstvím v Záhřebu, který se zaměřuje na náboženský obsah a dění v katolické církvi (Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje 2021). Další dvě media *Večernji list* a *Jutarnji list* patří k nejpopulárnějším médiím s největším odbytem. *Večernji list* je tradiční konzervativní deník s dlouhou historií, oproti tomu *Jutarnji list* byl založen v roce 1998 (Popović et al. 2010), EuroTopics určuje politickou orientaci tohoto deníku jako liberální (EuroTopics – *Jutarnji list* 2021). Posledním zvoleným periodikem je *Novi list*, umístěný do středolevé strany spektra, který má menší čtivost než předešlé dva deníky.

Zásadní součástí kvalitativní obsahové analýzy je proces kódování. Seidel a Kelle definují dvě základní funkce kódů, faktickou a referenční. Faktická funkce napomáhá určit jednoznačným způsobem jev, který je případem obecnějšího fenoménu, a referenční funkce pomáhá označit alespoň domněle hodící se části textu, které mohou posléze posloužit při tvorbě kategorií (Hájek 2014: 62). V další fázi analýzy jsem postupovala dle pravidel otevřeného kódování. Proces kategorizace, seskupování jednotlivých pojmů (kódů) do kategorií a jejich pojmenování, probíhal jak na základě odborné literatury, tak na základě „in vivo“ kódování (kódy či kategorie vytvořené z obsahu samotného textu) (Strauss, Corbinová 1999: 44–48). Jednotlivé kategorie jsem vytvářela na základě čtyř nadefinovaných dimenzí postsekulárního konfliktu vycházejících z definice Kristiny Stoeckl.

Analýza konfliktu pro-life/pro-choice hnutí

V této analytické části nejprve vymezím jednotlivé strany konfliktu, které se objevují v případě Pochodu pro život v Záhřebu. Vycházím přitom z jejich požadavků a cílů, které se objevují v mediálním diskursu, a to za účelem přiblížení chorvatského kontextu a položení základu pro hlavní část analýzy. Tou je rozbor jednotlivých dimenzí dle Stoeckl a jejich rekontextualizace pro chorvatské prostředí. V konfliktu v rámci Pochodu pro život v Záhřebu proti sobě stojí dvě části společnosti, jedna zastupovaná pro-life hnutím, druhá pro-choice hnutím. Jak se tento konflikt vyobrazoval v médiích? Jak se v mediálním diskursu popisují jednotlivé strany konfliktu, jeho jednotliví aktéři?

Pro-choice/pro-life – konflikt dvou ideologií, kdo jsou ti druzí?

Konflikt pro-life a pro-choice hnutí byl v analyzovaných médiích dominantně popisován jako konflikt dvou proti sobě stojících táborů: „protichůdných proudů“ (Martinović 2016: 4, překlad vlastní), „druhá strana ulice“, „druhá strana myšlení, světonázorů“ (Penić 2017: 1; Ponoš 2018: 22, překlad vlastní).

Zdůraznění opačných názorů jednotlivých stran se objevilo ve spojitosti s proti sobě stojícími ideologiemi: „*Setkání dvou protichůdných ideologií v ulicích proběhlo pokojně.*“ (Rašović 2017: 2, překlad vlastní)

Pro-life hnutí

„*Od početí jsme živé bytosti*“ (Tašev 2017: 1, překlad vlastní); „*Čtvrtý týden od početí má oči, uši a nos*“; „*Dvanáctý týden od početí se směje*“ (Podgornik, Kovačević 2019: 3, překlad vlastní)

Na jedné straně konfliktu stojí pro-life hnutí, iniciativa Pochod pro život, jehož cílem je prosadit ochranu života od početí po přirozenou smrt. V médiích je iniciativa často definována na základě svého odmítavého postoje k potratu. Z obsahu článků vychází, že se organizátoři často snaží svůj negativní postoj k potratům zmírňovat vizuálem a narativem, v kterých převažuje pozitivita, veselost a festivalový duch, jak demonstruje výrok mluvčí Pochodu pro život Haidi Begović: „*To je něco veselého, ne proti, ale pro – pro život. Za naši budoucnost, za naši rodinu.*“ (Pavičić 2018: 26, překlad vlastní) Její vyjádření poukazuje na další dominantní rys Pochodu pro život, národní rámování protestu a přítomné zdůrazňování chorvatské identity. Další rámování pochodu, které se ve zkoumaných periodikách objevilo, bylo na základě odmítavého postoje k LGBTQ+ komunitě, potratu a ke sňatku stejnopohlavních párů: „*heteropride*“ či „*Pochod pro život, během nějž pochodovalo městem 10 000 konzervativních heterosexuálů, je ve skutečnosti kopií gay pride.*“ (Koretić 2016: 34, překlad vlastní) Další dělicí linií, která se často objevuje v argumentech obou stran konfliktu, se stala výhrada svědomí využívaná gynekology v Chorvatsku, kterou pro-life pochod chrání a vyzdvihuje její důležitost. Posledním rysem pro-life hnutí je podle této analýzy snaha protest či samotné téma potratu depolitizovat. Pochod pro život byl v roce 2017 a v roce 2019 zorganizován na den předvolebního ticha, tato skutečnost byla pokaždé problematizována pro-choice hnutím. Na jejich námitky pro-life hnutí v médiích často reagovalo tím, že se nejedná o politickou událost, tudíž vybrané datum není problematické.

Pro-choice hnutí

„Legální a dostupný potrat“ (Podgornik, Kovačević 2019: 3, překlad vlastní); *„Stát ani Bůh poblíž mého vaječníku“*; *„Moje tělo není veřejným statkem“* (Mesić 2016: 2, překlad vlastní)

Na opačném pólu stojí pro-choice hnutí zastupované jednotlivými iniciativami, které každoročně organizují blokádu pochodu. Pro-choice agenda je historicky v chorvatském kontextu součástí agendy feministického hnutí, které se zasazuje o ochranu práva na potrat a ochranu ženských práv. Patří tedy mezi politické a sociální aktéry oponující nacionální pronatalitní politice (Shiffman, Skrabalo, Subotic 2002: 625). V analyzovaných periodikách dominuje popis blokády pochodu jako blokády jeho protivníků či opozice. Hlavním cílem protestů zmiňovaných v mediální diskusi je ovlivnit veřejný diskurs skrze vyjádření opačného názoru: *„chtěli jsme jen poukázat na to, že jsou tu lidé, kteří smýšlejí jinak, ne vytvářet incident nebo zastavit pochod“* (Mesić 2016: 2, překlad vlastní). Pro-choice hnutí staví do popředí právo žen na potrat: *„Aktivisté ‚Pro choice‘, kteří podporují právo na potrat a volbu ženy rozhodovat o svém těle.“* (Pavić, Lovrović 2017: 6, překlad vlastní) Důležitým tématem, které se ve spojitosti s pochodem objevuje, je výhrada svědomí, kterou pro-choice hnutí vnímá jako jednu z hlavních překážek přístupu k potratu. Chorvatské protesty proti Pochodu pro život jsou také rámovány antinacionálně a se snahou otázku práva na potrat a pochod sám rámovat politicky.

Aplikace definice postsekulárního konfliktu do chorvatského kontextu

Nyní se dostávám k hlavní části analýzy. Pomocí obsahové analýzy novinových článků analyzuji jednotlivé dimenze postsekulárního konfliktu dle Stoeckl, které mi posloužily jako hlavní kategorie při analýze. Prostřednictvím zkoumaného příkladu potvrdím či vyvrátím jejich platnost v chorvatském kontextu, přiblížím konkrétní podmínky a odpovím na vytyčené výzkumné otázky:

Lze chorvatská hnutí pro a proti právu na potrat interpretovat v rámci debaty o postsekulárním konfliktu a v rámci debaty o kulturních válkách? Nejedná se pouze o převzatý termín ze západu?

V čem se konflikt pro-life/pro-choice hnutí v chorvatském prostředí vymyká definici postsekulárního konfliktu dle Kristiny Stoeckl? V čem ji rozvíjí?

Stoeckl operacionalizovala postsekulární konflikt skrze čtyři dominantní rysy, které konflikt popisují v celé jeho šíři. Nyní tuto definici aplikuji na konflikt pro-life/pro-choice hnutí viditelný právě na Pochodu pro život v Záhřebu. Tento proces mi pomůže rekontextualizovat koncept postsekulárního konfliktu i na Balkáně, v Chorvatsku, kde se v mediálním diskursu nekriticky využívá pojem kulturních válek a kde chybí důslednější analýza jeho existence.

Postsekulární konflikty jako konflikty explicitních a implicitních norem

Dle Stoeckl konflikt vyvstane ve chvíli, kdy se implicitní normy ukotvují v zákonech.

Přeneseme-li tento rys do chorvatského kontextu, v případě pro-life a pro-choice hnutí se konflikt točí kolem debaty o změně zákona týkajícího se přístupu k potratu či o definici manželství jako sňatku muže a ženy. Implicitní norma, která vnímá právo na potrat jako potřebnou součást legislativy (zákon z dob socialistické Jugoslávie), je napadána implicitní normou, která se snaží potrat delegitimizovat. Pro-choice strana se snaží zákon ochránit, pro-life hnutí zákon napadá a snaží se jej změnit. Dle existujících průzkumů z roku 2018 vyplývá, že až 60 % obyvatel je pro zachování legálního potratu ve všech případech či ve většině z nich (Pew Research Center 2018).

Z analýzy dat zařazených do této kategorie vyplývá, že se v mediálním diskursu každoročně objevila diskuse ohledně změny zákona o potratu. Zmínka nechyběla ani na jedné straně konfliktu. Ve vybraných periodikách se objevuje tvrzení, že Pochod pro život napomohl vrácení tématu změny potratové legislativy zpět do veřejného diskursu: „*Právě tato myšlenka se (opět) stala dominantním tématem po sobotním Pochodu pro život.*“ (Lesički 2016: 10, překlad vlastní) Noviny reagovaly i na rozhodnutí Ústavního soudu v roce 2017: „*Ústavní soud z února loňského roku dal jasné najevo, že potraty nemohou být v Chorvatsku zakázány, začala na konci minulého týdne podruhé debata o rodinném právu*“ (Ponoš 2018: 22, překlad vlastní), konzervativní hnutí se i na základě tohoto rozhodnutí znovu vrátila k diskusím o rodinném právu⁴. I přesto byl oficiální narativ Hnutí pro život, objevující se v periodikách, mlživý. Na otázku, zda jsou pro změnu legislativy či zákaz potratu, jejich mluvčí do médií nikdy přímo neodpověděli. Zdůrazňovali, že nejsou legislativní iniciativou, přesto se v článcích často objevovalo dvojsloví pochod proti potratu. Pro-choice hnutí tuto snahu Pochodu pro život nespojoval se změnou legislativy či vnímat jej jako apolitický čin často v médiích rozporovalo: „*Není to Pochod pro život, ale politické shromáždění. Mají velký vliv, sedí v radách a výborech pracujících na novém zákonu o potratech. Jejich zprávy zcela znehodnocují ženy a redukuje je na inkubátory národa.*“ (Pavić, Lovrović 2017: 6, překlad vlastní) I přesto se napříč médii objevovala neformální vyjádření konzervativních aktivistů či bannery, ve kterých jasně zazníval hlas usilující o změnu legislativy. Někteří dokonce mluvili o zrušení práva na potrat a o nutnosti přetvoření implicitních norem ve společnosti přetrvávajících z dob Jugoslávie, které stávající zákon schvalují: „*v neformálních rozhovorech se konzervativní aktivisté netají, že chtějí zvýšit citlivost u chorvatské veřejnosti k předliberálnímu potratovému zákonu a v budoucnu jej změnit*“ (Čurić 2016, překlad vlastní).

Oproti důrazu na navrácení zákona před jeho nynější formu z doby socialistické Jugoslávie postavila pro-choice strana svůj argument, že právo na potrat je potřeba

⁴ V roce 2013 bylo vyhlášeno referendum pro zachování definice manželství jako svazku muže a ženy.

vnímat jako civilizační vývoj. V případě pro-choice hnutí je jejich stanovisko objevující se v mediálním diskursu naprosto jednoznačné – změna legislativy či úplný zákaz potratu a jeho kriminalizace by byly nepřípustné. K nynějšímu zákonu se vyjadřovali pozitivně a zdůrazňovali, že je nutné tento zákon uchránit: *„Jsme proti těm, kteří chtějí zakázat volbu a kteří pod rouškou péče o rodinu útočí na rodinu, protože jim upírá samostatnost a schopnost rozhodovat se bez zásahů ostatních. Stávající zákon, který platí několik desítek let, je mimořádně dobrý a moderní a je třeba jej chránit.“* (Mesić 2016: 2, překlad vlastní)

Z analýzy vybraných periodik vyplývá, že v otázce práva na potrat do konfliktu zasahuje na jednu stranu existující legislativa a snaha ji v případě pro-life hnutí změnit či v případě pro-choice hnutí ochránit. Na druhou stranu na sebe naráží implicitní normy v podobě samotného postoje k potratu – ochrana práva na život, spojená s katolickou morálkou a konzervativním postojem ke změně, stojí oproti ochraně práva na volbu, zastupované feministickým hnutím, vycházejícím z liberálních pozic. Ochrana práva na potrat je přitom v chorvatském kontextu stále více ohrožena z konzervativních pozic, které se snaží oslabit implicitní celospolečenský konsensus, dědictví ze socialistické Jugoslávie, že právo na potrat je nutné zachovat. Z rozboru této dimenze tedy vychází, že v případě Pochodu pro život v Záhřebu a konfliktu pro-life a pro-choice hnutí v chorvatském kontextu je tato dimenze naplněna.

Známe řešení postsekulárních konfliktů?

Často využívaným politickým nástrojem při náboženských nebo morálních konfliktech, kde nelze dojít ke konsensu, je zavedení výjimek na základě náboženské příslušnosti (Stoeckl 2020: 12). Tento nástroj je aplikován i v Chorvatsku. Jedná se o výhradu svědomí, výjimku pro lékaře gynekology.

Z analyzovaných článků vychází, že výhrada svědomí, snaha nevylučovat lékaře na základě náboženského přesvědčení, se stala jedním z ústředních témat konfliktu objevujících se ve spojitosti s Pochodem pro život. Pro-life hnutí v médiích zdůrazňovalo práva lékařů na odmítnutí vykonat potrat na základě svědomí a náboženské příslušnosti. Pro-choice hnutí na to reagovalo upozorněním, že z nástroje, který měl ochránit svědomí a práva jednotlivce, se stal nástroj politický, který již není pouze otázkou morálky a etiky jednotlivých lékařů, ale má viditelný dopad na ženy. Častým argumentem pro-choice hnutí, který se objevoval v médiích, bylo, že se tato výjimka stala další bariérou v přístupu k potratu v zemi, kde je právo na potrat deklarováno zákonem.

Diskuse ohledně výhrady svědomí se v médiích objevila i ve spojitosti s lékařskou obcí, a to v roce 2017. Iniciativa lékařů/lékařek za regulaci práva na výhradu svědomí v medicíně zorganizovala otevřený stůl, ke kterému sezvali zástupce občanských sdružení i zástupce Úřadu veřejného ochránce práv (Martinović 2017: 9). Ten se do médií vyjádřil následovně: *„U kulatého stolu občanských sdružení zaznely vážné poznámky*

k výhradě svědomí lékařů, protože dnes ji využívá, kdo chce, a práva pacientů se dostávají do pozadí. Úřad veřejného ochránce práv uvádí, že pokud mají lékaři problém s výhradou svědomí, měli by zvážit, zda jsou ochotni pracovat v systému veřejného zdravotnictví, který nabízí služby, které nejsou ochotni poskytovat.“ (Martinović 2017: 9, překlad vlastní) Do této debaty se zapojovalo pro-life hnutí jako ochránce práv lékařů, nejostřejší argumenty se objevily v církevních novinách Glas Koncila: „*Budou muset gynekologové dříve či později přísahat, že zabijí nevinné? Jestliže to odmítnou, nebude pro ně práce.*“ (Mamić 2020: 30, překlad vlastní)

Z rozboru analyzovaných článků vyplývá, že nástroj výjimky – výhrada svědomí, která měla reagovat na neřešitelnost morálního dilematu ohledně potratů – se stal jedním z hlavních témat konfliktu samotného. Pokus nalézt alespoň částečné řešení, které by bylo akceptované oběma stranami, se minul účinkem. Z analýzy mediálního diskursu vychází, že ani v případě pro-life a pro-choice hnutí v chorvatském kontextu není jasné řešení konfliktu, tedy i druhá dimenze definice Kristiny Stoeckl je zcela naplněna.

Postsekulární konflikty napříč hranicemi

Díky mezinárodnímu napojení podobně zaměřených skupin, které sdílí jednotlivé normy, hodnoty, či dokonce strategie, a transnacionálních advokačních skupin (například protipotratová mobilizace) může i malá mobilizace na lokální úrovni znamenat změnu v mezinárodním měřítku (Stoeckl 2020: 13–14).

Pro-life hnutí v Chorvatsku, konkrétně iniciativa Pochod pro život (Hod za život), se identifikuje s dalšími skupinami, jež se řadí do pro-life hnutí nejen cíli, hodnotami či postojem k potratům, ale i využívanou strategií. V tomto případě se jedná o strategii pochodu, která se objevuje v různých částech světa (známe i z českého kontextu Národní pochod pro život a rodinu (Hnutí pro život 2021)). Není náhoda, že ve využívaném vizuálu či argumentaci lze najít podobnosti či napojení na mezinárodní konzervativní síť Agenda Europe (Kuhar, Paternotte 2017).

V analyzovaných článcích bylo transnacionální propojení často zmiňováno. Organizátoři sami mluvili o inspiraci ze zahraničí: „*Po dohodě s přáteli jsme přišli s myšlenkou, že bychom mohli v Chorvatsku zahájit ‚Pochod pro život‘, který jsme již roky vídali v USA, Německu, Francii, Rakousku.*“ (Pavičić 2018: 26, překlad vlastní) Sociolog Mirko Petrić se vyjádřil o mezinárodní mobilizaci jako o hlavním vlivu, který stojí za rozšířením konzervativního myšlení v chorvatské společnosti obzvláště u mladých lidí: „*Je důležité poznamenat, že sociální média významně přispívají k vytváření politického obrazu. Existují pádné důvody k závěru, že hlavním ‚viníkem‘ v chorvatském případě není oficiální církev, na kterou často útočí domácí aktivisté, ale spíše mnohem širší mezinárodní koordinace.*“ (Krnić 2019: 6, překlad vlastní)

Národní rámování či národní rétorika převažující v mediálním diskursu propojuje Pochod pro život v Záhřebu s ostatními ve světě. V článcích se objevovala také dichotomie

tomie mezi my, Chorvatsko, versus západní země: „*Je povinností státu umožnit těm, kteří chtějí mít děti, aby je měli. Ti, kteří nechtějí mít děti, nebudou žádnými programy přesvědčeni o opaku. Nejlepším příkladem jsou všechny bohaté země, kde se počet dětí stále zmenšuje. V Chorvatsku je spousta lidí, kteří milují a chtějí děti. Naši rodiče a obránci obětovali své zdraví a celý svůj život, abychom dnes mohli žít jako svobodní lidé. Mladé rodiny chtějí zůstat v Chorvatsku a budovat své rodiny zde.*“ (Dagelić 2016: 1, překlad vlastní)

Na druhé straně stojící pro-choice hnutí, které také navazuje na celosvětové boje za práva na potrat, boje, které podle hnutí ochraňují liberální hodnoty ve společnosti. Globální rozměr pro-choice hnutí ale nebyl v médiích zdůrazňován. V analyzovaných článcích chyběl přímý odkaz na transnacionální rozměr boje za práva na potrat. Antinacionální charakter blokád byl přitom jejich důležitým rysem. Pro-choice aktivistky vnímají národ jako jednoho z hlavních nepřátel, což ukázal transparent z roku 2017: „*Ani národ, ani bůh poblíž mých vaječníků.*“ (Pavić, Lovrović 2017: 6, překlad vlastní)

Z analyzovaných článků vychází, že pro-life hnutí odkaz na mezinárodní síť využívalo i ve své argumentaci směrem k veřejnosti oproti pro-choice hnutí, které tento rozměr opomíjela. Z výše uvedeného lze vyčíst, že v chorvatském kontextu je naplněna i tato dimenze postsekulárních konfliktů.

Postsekulární konflikty jako střety náboženského a sekulárního, nebo konzervativního a liberálního paradigmatu?

Proti sobě stojí liberálně-progresivní proud a konzervativně-tradiční pozice prosazovaná pro-life hnutím.

Raos (2016) mluví o výrazném oddělení dvou částí chorvatské společnosti. Na jedné straně podle něj stojí liberální, městská část společnosti, v opozici k ní pak konzervativní, katolická část. Dělicí čarou jsou kulturní identity formulované kolem sporných a diskutovaných témat.

Z analýzy novinových článků vyplývá, že pro-life hnutí je dominantně popisováno jako konzervativní/neokonzervativní hnutí složené z katolických a konzervativních sdružení (Novi list, Jutarnji list, Večernji list, Novosti). Naopak pro-choice protesty jsou rámovány jako protesty vycházející z levoliberální občanské společnosti (Koretić 2016: 34). O účastnících blokád, konkrétně blokády organizované nově vzniklou iniciativou Obrana práva na volbu, se píše jako o koalici: „*občanských, levicových, ateistických a feministických skupin*“ (Čurić 2016: 2, překlad vlastní).

V popisu dvou stran konfliktu ale nebylo opomíjeno ani rámování skrze vztah k církvi či náboženství. Pro-choice protesty proti pochodu byly v chorvatských médiích popisovány jako sekulární síla ve společnosti, sami účastníci a účastnice také sekularitu vyzdvihovali jako předpoklad pro rovnou společnost: „*Jen v sekulární společnosti je*

možná rovnost“ (Pavić 2016: 12, překlad vlastní) a katolickou církev označovali jako jednoho z úhlavních nepřátel. Naopak u pro-life hnutí, u Pochodu pro život, bylo možné sledovat propojení s katolickým náboženstvím či samotnou katolickou církví na vícero úrovních. Viditelné bylo propojení s představiteli katolické církve. Ti byli přítomni na samotném pochodu a akci také podpořili dalšími způsoby: *„pořádané sdruženími občanské společnosti a náboženskými hnutími a za podpory Chorvatské biskupské konference, která vyzvala k modlitbě za tuto událost“* (Rašović 2017: 2, překlad vlastní). Dále lze sledovat propojení na základě sdílených morálních a etických stanovisek, konkrétně v otázce potratu či v otázce výhrady svědomí. V periodiku Glas koncila byla katolická církev s pochodem propojována i skrze popis účastníků pochodu jako věřících (Tašev 2017: 1).

I přes znatelné propojení analýza ukázala, že snaha organizátorů omezit rámování pochodu jako katolického je častá, ku příkladu v prohlášení mluvčí pochodu Haidi Begović: *„Pochod pro život‘ není jen pro katolíky, protože se k němu připojují i ateisté, muslimové a jeden rok dokonce i Hare Krišna.“* (Pavičić 2018: 26, překlad vlastní) Ve využívané argumentaci a strategiích Pochodu lze sledovat snahu omezit jeho katolické rámování, sekularizovat využívané argumenty a upouštět od morální argumentace dříve hojně využívané pro-life hnutím (Kuhar 2014), která je nahrazována argumenty spojujícími ochranu života (plodu) s lidskými a občanskými právy či argumenty opřenými o vědeckou diskusi a racionalitu. Tento typ argumentů lze nalézt na obou stranách konfliktu.

Z analýzy tištěných médií vyplývá, že v případě pro-life a pro-choice hnutí proti sobě stojí konzervativní a liberální ideologie, ale i náboženská a sekulární perspektiva. V chorvatském kontextu je patrné propojení pro-life hnutí s katolictvím, a to jak s katolickou církví jako institucí, tak s eticko-morálními stanovisky katolickou církví zastupovanými. Pro-choice hnutí je naopak úzce propojené se sekularismem. V konfliktu se neobjevili významnější aktéři, kteří by zdůrazňovali svoje liberální smýšlení a zároveň vyzdvihovali svoje náboženské přesvědčení a příslušnost ke katolické církvi.

V chorvatském kontextu se tedy oproti západní Evropě konflikt pro-life/pro-choice hnutí neodehrává pouze na linii konzervativně-liberální, ale i na linii nábožensko-sekulární. Díky silnému postavení katolické církve v Chorvatsku je v kontextu konfliktu pro-life/pro-choice hnutí v případě Pochodu pro život v Záhřebu zásadní neopomenout otázku náboženství a katolické církve jako aktéra, který aktivně zasahuje do diskuse o právu na potrat, což otevírá další otázky ohledně postavení církve v chorvatské společnosti.

Propojení katolické církve a katolického přesvědčení s Pochodem pro život v Záhřebu je viditelné ve vícero sférách. I přesto je v případě iniciativy Pochod pro život v Záhřebu viditelná snaha náboženské rámování omezit. Pochod čím dál častěji používá sekulární argumenty zdůrazňující lidská práva či argumenty racionální, které využívá i pro-choice hnutí. Morální argumenty jsou na ústupu, objevují se pouze v periodiku Glas koncila.

V případě rekontextualizace poslední dimenze postsekulárního konfliktu v chorvatském kontextu zjišťuji, že lze tuto dimenzi od Kristiny Stoeckl využít i v případě zemí, kde dominuje jeden náboženský aktér, ale je nutné ji doplnit. V těchto zemích nelze vnímat konflikt pouze jako konflikt liberálně-konzervativní, ale je nutná analýza pozice náboženství ve společnosti. Nelze se zaměřit pouze na pozici katolické církve jako náboženské instituce a její vliv na konflikt, ale je nutné reflektovat i religiozitu a spiritualitu obyvatel, kteří pro-life či naopak pro-choice stanovisko přejímají na základě sdílené víry či přesvědčení.

Závěr

Můj výzkum, zaměřený na vyvrácení či potvrzení existence kulturních válek v konkrétním případě Pochodu pro život v Záhřebu, se opírá o definici postsekulárního konfliktu od Kristiny Stoeckl. Touto definicí autorka operacionalizuje rysy, které jsou dle ní společné pro koncept kulturních válek a postsekulárního konsensu, i když se zde jedná o dvě různé kategorie – kategorii kriticky analytickou a kategorii normativní. Výzkum zjišťuje, zda lze konflikt pro-life/pro-choice hnutí zařadit pod konflikty postsekulární (v případě Chorvatska je používán termín kulturní války), nebo zda se jedná o koncept převzatý ze západního kontextu, který je aplikován bez větší reflexe a napomáhá zdůrazňovat polarizaci společnosti. Rekontextualizace definice v chorvatském kontextu napomáhá k lepšímu uchopení specifik postsekulárních konfliktů v zemích, kde dominuje jeden náboženský aktér a posunuje definici Stoeckl blíže ke kontextu postsocialistických zemí. Napomáhá také bližšímu zkoumání podmínek, ve kterých konflikt vzniká. Použití slova postsekulární dovoluje lokální konflikt zasadit do širších procesů, i když chorvatská společnost se od západních postsekulárních společností odlišuje menší mírou náboženské diverzity. Termín postsekulární lze v tomto případě chápat jako termín odkazující na určitý posun od sekulární Jugoslávie k dnešní chorvatské společnosti, kde je znatelný trend desekularizace. Národní chorvatská identita je silně propojená s katolicismem, je to jeden ze zásadních rysů chorvatské identity, Perica mluví v případě Chorvatska o etnicko-konfesní nacionalistické ideologii, ve které má nezastupitelnou roli náboženství a ve které katolická církev jako národní instituce zasahuje i do politického diskursu (Perica 2015: 32). Co nám tedy aplikace definice postsekulárního konfliktu v chorvatském kontextu přináší nového? Co nám tato aplikace říká o podmínkách, ve kterých konflikt vzniká?

Z aplikace definice na zkoumaný konflikt kolem otázky práva na potrat vyplývá, že tento konflikt ve třech dimenzích plně odpovídá definici Kristiny Stoeckl. V případě Pochodu pro život v Záhřebu vidíme, že konflikt vzniká kolem debaty o změně zákona ohledně práva na potrat. Sám pochod se stal jedním z nástrojů konzervativního hnutí, jak možnou změnu zákona vracet do veřejného diskursu. To se děje v návaznosti jak

na změny a tlaky ve společnosti, jako je na příklad retraditionalizace společnosti, tak i v návaznosti na změny ve vrcholné či mezinárodní politice. Dále vidíme, že výhrada svědomí, zamýšlená jako nástroj k nalezení alespoň částečného řešení při absenci kompromisu, se stala ústředním tématem, kolem kterého se konflikt odehrává. Ani ve třetí dimenzi, v otázce transnacionálního charakteru postsekulárních konfliktů, se zkoumaný konflikt nevymyká uvedené definici. Pro-life hnutí zastupované iniciativou Pochod pro život navazuje na mezinárodní advokační síť pro-life skupin Agenda Europe, jak je znatelné i v samotné strategii protestu v podobě pochodu, který je znám z více zemí světa. V periodikách se také často objevují odkazy na zahraničí jako na zdroj inspirace. Pro-choice hnutí svojí agendou i tématy navazuje na podobná hnutí ze zahraničí. Analýza novinových článků ale nepotvrdila, že by odkazování na mezinárodní hnutí bylo využívaným nástrojem aktivistů, kteří organizovali blokádu pochodu.

V poslední dimenzi se chorvatský kontext vymyká. Do diskuse o právu na potrat a konfliktu pro-life/ pro-choice hnutí sekulární a náboženský diskurs silně zasahuje. Zároveň existuje znatelná snaha Pochodu pro život propojování s katolickým náboženstvím omezit či sekularizovat používané argumenty. I tak ale konzervativní hnutí a konzervativní strany v Chorvatsku náboženskou linku využívají pro dosažení svých zájmů. V této zemi je katolictví významně propojené s národní identitou a katolická církev je důležitým aktérem ovlivňujícím veřejný či politický diskurs; liberální smýšlení (pro-choice hnutí) je naopak v otázce potratů propojené se sekularismem. Proto je nutné umístit konflikt pro-life/pro-choice hnutí v případě Pochodu pro život v Záhřebu nejen do linie konzervativně-liberální, ale i do linie nábožensko-sekulární.

Z analýzy jednotlivých dimenzí vyplývá, že v Chorvatsku využívaný termín kulturních válek, není mechanicky převzatý koncept ze západu. Koncept postsekulárního konfliktu lze aplikovat i v chorvatském kontextu, a to i přes absenci viditelné náboženské diverzity a desekularizačních tendencí v regionu. Díky aplikaci definice Kristiny Stoeckl na chorvatský kontext zjišťují, že v zemích s viditelně dominantním náboženským aktérem je nutná reflexe jeho pozice ve společnosti, v opačném případě nelze kontext konfliktu plně uchopit. V případě pro-choice hnutí v konfliktu kolem práva na potrat v Chorvatsku je viditelné, že religiózní feminismus v tomto konfliktu nefiguruje. Jak píše ve své analýze Spahić-Šiljak (2018), sekulární feminismus v kontextu Balkánu nebere religiózní feminismus v potaz a vytlačuje ho na okraj. V případě konzervativního hnutí je ale znatelný posun od morálních k sekulárním argumentům, které se opírají o racionalitu a vědecká stanoviska. Odstoupení od morálních argumentů a přiklonění se k argumentům rámovaným lidskými právy a demokracií či vědou, do té doby využívané převážně protistranou, známe již z minulosti. Tato strategie byla viditelněji využita v případě referenda o definici manželství v roce 2013, organizovaného hlavně iniciativou U ime obitelji, která hraje zásadní roli i v organizaci Pochodu pro život. Adaptací sekulárních argumentů reagovalo konzervativní hnutí na sílící diskurs lid-

ských práv (dané evropskou integrací) a tím získalo pozornost širší veřejnosti. Kampaň v roce 2013 reagovala na expandující LGBTQ+ hnutí v Chorvatsku, ale byla zároveň i důležitou součástí širší mobilizace proti genderovým a sexuálním právům v Evropě. Chorvatská katolická církev plně podporuje pochod, otevřeně nabádá věřící k účasti a do diskursu přidává argumenty často vycházející z pojetí morálky opírající se o tradiční hodnoty (Vučković, Dobrotić, Sunčica 2020). Konzervativní hnutí se v posledních deseti letech stalo významnou politickou silou v Chorvatsku nejen díky velké podpoře Chorvatské katolické církve, ale i napojením na transnacionální hnutí. Propojení jednotlivých konzervativních hnutí s transnacionální sítí napovídá, že kulturní války, dříve zasazené právě do amerického kontextu, expandují nejen do západního evropského regionu, ale pomalu se stávají globálními.

V případě zkoumaného konfliktu je důležité zmínit, že se jedná o konflikt zasazený do Záhřebu, města, kde reagující pro-choice hnutí většinově vychází z městské třídy, jak píše Raos (2016). I v tomto případě proti sobě stojí městská liberální část společnosti oproti katolické, konzervativní, pro kterou není prostředí města zásadní. V posledních letech vidíme expanzi Pochodu pro život do menších měst.

Z výzkumu zaměřeného na zkušenost žen, které podstoupily potrat v Chorvatsku po zavedení výhrady svědomí, vyplývá, že všechny zúčastněné vnímají posun chorvatské společnosti ke konzervativním hodnotám a zároveň vidí starší generaci jako otevřenější a tolerantnější v otázce potratů, než je generace mladší. Pocit stigmatu a moralismu ve společnosti byl důležitou součástí zkušenosti respondentek. Ty musely čelit mnohým překážkám, a to i kvůli výhradě svědomí, která zhoršila přístup ke zdravotní péči a její kvalitu (Håkansson, Ouis, Ragnar 2021: 173–174).

Konzervativní hnutí je viditelným aktérem, který se přiklání ke konzervativnímu paradigmatu. Jeho vliv na chorvatskou společnost roste. Oponující liberální aktéři, zastupovaní ku příkladu zkoumaným pro-choice hnutím, ctí liberální hodnoty, které chorvatské konzervativní hnutí zastupované zkoumaným Pochodem pro život staví do opozice k rodině, národu, tradičnímu životu a ochraně života. Kvůli proti sobě stojícím pozicím a opačným paradigmatům, jako jsou liberální versus konzervativní a náboženské versus sekulární paradigma, neexistuje debata či společný jazyk ohledně tématu potratu, a tudíž ani možnost nalézt řešení konfliktu.

Literatura

- Anić, J. R. 2015. Gender, Gender 'Ideology' and Cultural War: Local Consequences of a Global Idea – Croatian Example. *Feminist Theology* 24 (1): 7–22, <https://doi.org/10.1177/0966735015593434>.
- Berelson, B. 1952. *Content analysis in communication research*. Free Press.
- Blagojević, M. 2008. Desecularization of Contemporary Serbian Society. *Occasional Papers*

- on *Religion in Eastern Europe* 28 (1): 37–50. Staženo 29. 7. 2021 (<https://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol28/iss1/4>).
- Braidotti, R. 2008. In Spite of the Times. *Theory, Culture And Society* 25 (6): 1–24, <https://doi.org/10.1177/0263276408095542>.
- Buden, B. 2013. *Konec postkomunismu: od společnosti bez naděje k naději bez společnosti*. Praha: Rybka.
- Butler, J. S. 2006. Introduction. Pp. 1–19 in J. Butler. *Born Again: The Christian Right Globalized*. London: Pluto Press.
- Casanova, J. 2015. The Making of a Postsecular Society. A Durkheimian Approach to Memory, Pluralism and Religion in Turkey. *Politikologija Religije = Politics and Religion = Politologie des Religions* 9 (2): 323–328.
- Čepo, D. 2017. Breeding Grounds for Croatia's Conservative Social Movements. Pp. 17–22 in J. Mujanović. *Democratic Potential of Emerging Social Movements in Southeastern Europe*. Sarajevo: Friedrich-Ebert-Stiftung Dialogue Southeast Europe.
- Čizmić, J. 2016. Pravo zdravstvenih radnika na „priziv savjesti“. *Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij.* 37 (1): 753–786.
- Čurić, D. 2016a. Skup protiv pobačaja – Sanja Orešković pridružit će se povorci „Hod za život“. *Večernji list* 20. 5. 2016: 5.
- Čurić, D. 2016b. Voljeli bismo da na skup Za život dođe i Zoran Milanović. *Večernji list* 21. 5. 2016: 2.
- Dagelić, A. 2016. Krik građana za »kulturu života«. *Glas koncila* 29. 5. 2016: 1.
- Datta, N. 2018. 'Restoring The Natural Order': The Religious Extremists' Vision To Mobilize European Societies Against Human Rights On Sexuality And Reproduction. Brussels: European Parliamentary Forum on Population & Development. Staženo 29. 7. 2021 (https://www.epfweb.org/sites/default/files/2021-03/rtno__EN_epf_online_2021.pdf).
- Drezgić, R. 2010. Religion, Politics and Gender in the Context of Nation-State Formation: The Case of Serbia. *Third World Quarterly* 31 (6): 955–970, <https://doi.org/10.1080/01436597.2010.502728>.
- Drisko, J. W., T. Maschi. 2015. *Content Analysis*. Oxford: Oxford University Press, <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780190215491.001.0001>.
- EuroTopics: European Press Roundup. 2015. Media: Croatia. Bonn: Federal Agency for Civic Education. Staženo 13. 5. 2021 (<https://www.eurotopics.net/en/142186/media?search=&country=146407&language=0&art=0&circulation=0&typ=2#>).
- Fiorina, M. P., S. J. Abrams, J. Pope. 2011. *Culture War?: The Myth of a Polarized America*. Boston: Longman.
- Furedi, F. 2017. *Populism and the European Culture Wars: The Conflict of Values Between Hungary and the EU*. London: Routledge, <https://doi.org/10.4324/9781315104898>.
- Habermas, J. 2008. Notes on Post Secular Society. *New Perspectives Quarterly* 25 (4): 17–29, <https://doi.org/10.1111/j.1540-5842.2008.01017.x>.
- Hájek, M. 2014. *Čtenář a stroj: vybrané metody sociálněvědní analýzy textů*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- Håkansson, D. I. G., P. Ouis, M. E. Ragnar. 2021. Navigating the Minefield: Women's Experiences of Abortion in a Country with a Conscience Clause—The Case of Croatia.

- Journal of International Women's Studies* 22 (1): 166–180. Staženo 29. 7. 2021 (<https://vc.bridgew.edu/jiws/vol22/iss1/10>).
- Hartman, A. 2015. *A War for the Soul of America. A History of the Culture Wars*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Hesová, Z. 2021. The Moment After: Culture Wars In a Polarized Croatia. Pp. 241–280 in P. Barša, Z. Hesová, O. Slačálek. *Central European Culture Wars: Beyond Post-Communism and Populism*. Praha: Filosofická fakulta Univerzity Karlovy.
- Hnutí pro život 2021. Pochod pro život. Česká republika: Hnutí pro život. Staženo 13. 5. 2021 (<https://hnutiprozivot.cz/pochod-pro-zivot>).
- Hod za život. 2021. O nama – Hod za život 2021. Chorvatsko: Hod za život. Staženo 13. 5. 2021 (www.hodzazivot.hr/o-nama).
- Hodkinson, J., S. Horstkotte. 2020. Introducing the Postsecular. *Poetics Today* 41 (3): 317–326, <https://doi.org/10.1215/03335372-8519586>.
- Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. 2021. Glas Koncila. Chorvatsko: Leksikografski zavod Miroslava Krleža. Staženo 13. 5. 2021 (<https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=22188>).
- Hunter, J., A. Wolfe, E. Dionne, M. Cromartie. 2006. *Is There a Culture War? A Dialogue on Values and American Public Life*. UN: Brookings Institution Press.
- Koretić, D. 2016. Kopirali su gay pride, obukli odijela i obećali izlazak iz krize. *Jutarnji list* 11. 6. 2016: 34.
- Krnić, I. 2019. Rat brojka – I ove se godine procjene policije i organizatorama prosvjeda razlikuju. *Jutarnji list* 27. 5. 2019: 6.
- Kuhar, R. 2014. Secularization of the Church, Clericalization of Society: Intimate/Sexual Citizenship and the Roman Catholic Church counter narratives. *ECPR General Conference* 2014: 1–28. Staženo 22. 8. 2021 (<https://ecpr.eu/Events/Event/PaperDetails/20475>).
- Kuhar, R., D. Paternotte. 2017. *Anti-Gender Campaigns in Europe: Mobilizing against Equality*. London: Rowman & Littlefield; New York: Rowman & Littlefield International.
- Kupka, P., A. Brendzová, V. Walach et al. 2018. Obchod s chudobou: Obsahová analýza českých zpravodajských médií v období 2006–2017. *Středoevropské politické studie Central European Political Studies Review* 20 (2): 124–146, <https://doi.org/10.5817/CEPSR.2018.2.124>.
- Lesički, I. R. 2016. Na cesti su samo ekstremi, i desni i lijevi. *Večernji list* 23. 5. 2016: 10.
- Libela. 2017. Branimo Naša Prava, Ne Damo Da Gaze Po Njima!: Akcija Otpora Tzv. Hodu Za Život. *Libela: Portal O Rodu, Spolu I Demokraciji*. Chorvatsko: Libela. Staženo 22. 8. 2021 (<https://libela.org/vijesti/8685-branimo-nasa-prava-ne-damo-da-gaze-po-njima/>).
- Libela. 2019. Crveni Otpor Za Pravo Na Pobačaj: Ako Se Ne Odupremo, Zgazit Će Nas: Kontra Hodačima. *Libela: Portal O Rodu, Spolu I Demokraciji*. Chorvatsko: Libela. Staženo 22. 8. 2021 (<https://libela.org/vijesti/10280-crveni-otpor-za-pravo-na-pobacaj-ako-se-ne-odupremo-zgazit-ce-nas/>).
- Mamić, M. 2020. Bog želi da izaberemo život, sreću i blagoslov. *Glas koncila* 28. 6. 2020: 30.
- Marinović-Bobinac, A., D. Marinović-Jerolimov. 2006. Religious Education in Croatia. Pp. 39–71 in Z. Kuburić et al. *Religion and Pluralism in Education: Comparative Approaches in the Western Balkans*. Novi Sad: CEIR.

- Martinović, L. B. 2016. Istovremeni prosvjed protiv abortusa i za pravo žena na izbor. *Novi list* 21. 5. 2016: 4.
- Martinović, L. B. 2017. Restriktivni zakoni ne vode smanjenju stope pobačaja, samo ih prenose u ilegalu. *Novi list* 10. 5. 2017: 9.
- Mayring, P. 2010. *Qualitative Inhaltsanalyse, Grundlagen und Techniken* (11th ed.). Weinheim: Beltz, UTB.
- Mesić, M. 2016. Hod za život i iduće godine, a o referendumu još nerozmišljamo. *Jutarnji list* 2. 5. 2016: 2.
- Pavić, B. M., S. D. Lovrović. 2017. Tisuće marširale za život, policija privodila protuprosvjednike. *Novi list* 21. 5. 2017: 6.
- Pavičić, D. 2018. Hajdi, Zvonimir i Marija neki su novi "klinci" na čelima. *Večernji list* 6. 5. 2018: 26.
- Pavić, S. 2016. Bitka u zraku. *Novi list* 29. 5. 2016: 12.
- Penić, G. 2017. Anka Mrak Taritaš uistinu nije znala za razgovore s HDZ-om, ali Vesna Pusić jest. *Jutarnji list* 10. 5. 2017: 1.
- Perica, V. 2006. The most Catholic country in Europe? Church, State, and Society in Contemporary Croatia. *Religion, State and Society* 34 (4): 311–346, <https://doi.org/10.1080/09637490600974401>.
- Perica, V. 2015. Power, Corruption and Dissent: Varieties of Contemporary Croatian Political Catholicism. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe* 35 (4): 1–34. Staženo 21. 6. 2021 (<http://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol35/iss4/2>).
- Petričušić, A., M. Čehulić, D. Čepo. 2017. Gaining Political Power by Utilizing Opportunity Structures: An Analysis of the Conservative Religious-Political Movement in Croatia. *Politička misao* 54 (4): 61–84. Staženo 21. 6. 2021 (<https://hrcak.srce.hr/190338>).
- Pew Research Center. 2018. Eastern and Western Europeans Differ on Importance of Religion, Views of Minorities, and Key Social Issues. *Pew Research Center*. USA: Pew Research center. Staženo 22. 5. 2022 (<https://www.pewforum.org/2018/10/29/eastern-and-western-europeans-differ-on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social-issues/>).
- Podgornik, B., S. D. Kovačević. 2019. Tisuće ljudi hodalo u povorkama »za život« u Zagrebu, Zadru i Splitu. *Novi list* 26. 5. 2019: 3.
- Ponoš, T. 2018. Desničarski udar na obitelj, prava žena, odgoj i obrazovanje. *Novi list* 10. 4. 2018: 22.
- Popović, H., P. Bilić, T. Jelić, N. Švob-Đokić. 2010. The Case of Croatia. Pp. 77–107 in *Media Policies and Regulatory Practices in a Selected Set of European Countries, the EU and the Council of Europe*. Athens: The Mediadem Consortium.
- Raos, V. 2016. The Curious Case Of Croatia. *Green European Journal* 2016 (August). Staženo 21. 6. 2021 (<https://www.greeneuropeanjournal.eu/the-curious-case-of-croatia>).
- Rašović, R. 2017. U Zagrebu za život hodalo 15.000 ljudi. *Večernji list* 21. 5. 2017: 2.
- Rohlinger, D.A., Sessions, M. 2013. Pro-Life/Pro-Choice Movements. Pp. 1–6 In D.A. Snow, et al. *The Wiley-Blackwell Encyclopedia of Social and Political Movements*. Chichester, UK: John Wiley & Sons, <https://doi.org/10.1002/9780470674871.wbespm372>.
- Shiffman, J., M. Skrabalo, J. Subotic. 2002. Reproductive Rights and the State in Serbia

- and Croatia. *Social Science & Medicine* 54 (4): 625–642, [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(01\)00134-4](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(01)00134-4).
- Spahić-Šiljak, Z. 2018. Religious Feminism Periphery Within The Semi-Periphery In The Balkans. *Sociologija* 60 (1): 363–375, <https://doi.org/10.2298/SOC1801363S>.
- Staggenborg, S. 1991. *The Pro-Choice Movement: Organization and Activism in the Abortion Conflict*. New York: Oxford University Press.
- Stoeckl, K. 2020. Introduction: What Are Postsecular Conflicts? Pp. 7–22 in *Postsecular Conflicts: Debating Tradition in Russia and the United States*. Innsbruck: Innsbruck University Press, <http://doi:10.15203/3187-99-3>.
- Strauss, A. L., J. Corbinová. 1999. *Základy kvalitativního výzkumu: Postupy, techniky, metody zakotvené teorie*. Boskovice: Nakladatelství Albert.
- Tašev, I. 2017. Za društvo u kojem će svaki život biti jednako vrijedan. *Glas koncila* 28. 5. 2017: 1.
- Trencsényi, B. 2014. Beyond Liminality? The Kulturkampf of the Early 2000s in East Central Europe. *Boundary* 24 (1): 135–152, <https://doi.org/10.1215/01903659-24097035>.
- Uzlaner, D. 2020. Epilogue: Reflections on Globalizing Culture Wars. Pp. 139–150 in K. Stoeckl et al. *Postsecular Conflicts: Debating Tradition in Russia and the United States*. Innsbruck: Innsbruck University Press, <http://doi.org/10.15203/3187-99-3-12>.
- Vučković, T. J., I. Dobrotić, F. Sunčica. 2020. The Rise of the Anti-Gender Movement in Croatia and the 2013 Marriage Referendum. *Europe-Asia Studies* 72 (9): 1523–1553, <https://doi.org/10.1080/09668136.2020.1820956>.
- Ženska mreža Hrvatske. 2016. Obrani Pravo Na Izbor! *Ženska Mreža Hrvatske: Women's Network Croatia*. Chorvatsko: Ženska mreža Hrvatske. Staženo 22. 8. 2021 (<http://www.zenska-mreza.hr/2016/05/22/obrani-pravo-na-izbor/>).
- Ženska mreža Hrvatske. 2017. "Hod Za Život" Gazi Žene! *Ženska Mreža Hrvatske: Women's Network Croatia*. Chorvatsko: Ženska mreža Hrvatske. Staženo 22. 8. 2021 (<http://www.zenska-mreza.hr/2017/05/23/hod-za-zivot-gazi-zene/>).

Databáze

Pro vygenerování článků využitých v analýze jsem využila databázi Presscut d.o.o., media monitoring agency.

BY-NC Ludmila Böhmová, 2022.

BY-NC Sociologický ústav AV ČR, v. v. i., 2022.

Mgr. Ludmila Böhmová je studentkou doktorského programu studií občanské společnosti na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy. Hlavním výzkumným zájmem jsou pro ni sociální hnutí, v současné době převážně hnutí feministické. Její doktorský výzkum se zaměřuje na feministické hnutí v Chorvatsku, konkrétně na jeho pozici v kulturních válkách, v konfliktu kolem práva na potrat. Dále se zabývá městským hnutím v teorii i praxi a pracuje s ženami se zkušeností s bezdomovectvím.
Kontaktní email: lida.bohmova@seznam.cz.